

BEDELLİ ASKERLİK

BEDELSİZ YURTSEVERLİK

SİNAN MEYDAN
ile TARİHTEN GÜNÜMÜZE

sinanmeydan@sozcu.com.tr

Bedelli askerlik teklifi geçtiğimiz hafta TBMM'den geçerek yasalaştı. 1 Ocak 1994 öncesinde doğanlar, 15 bin Türk Lirası ödeyip 21 gün temel askerlik eğitimi alarak bedelli askerlikten yararlanacak. İşin özeti şu: Parası olan bedel ödeyerek askerlik yapmayacak, parası olmayan askerlik yapacak. Tıpkı 172 yıl önce Osmanlı'da olduğu gibi...

Nasıl mı? Şöyle:

OSMANLI'DA ZORUNLU ASKERLİK
1826'da II. Mahmut Yeniçeri Ocağı'nı kaldırdı, onun yerine Asakir-i Mansure-i Muhammediye adlı yeni bir ordu kurdu. Hazırlanan kanunnameye göre mühtedi (dönme) olmayan, Türkçe konuşan Müslümanlardan ahlaki ve sağlıklı olanlar bu yeni orduya yazılacaktı. Asker olma yaşı 15 ile 35 yaş arasındaydı. Askerlik 12 yıl olacaktı. Askerlere her yıl bir kez, 6 ile 8 ay arasında izin verilecekti. 12 yıl askerlik yapanlar emekli olup maaş alabilecekti. Askerlikte "hüsni rıza" yani "gönüllük" esastı. Ancak uygulamada bu "gönüllük" pek de geçerli değildi. Valilerin atadığı memurlar, halk içinden istedikleri kişileri asker olarak seçme hakkına sahipti. Bu memurlar, gençleri zorla alıp götürüyordu.

Orneğin Abdülmecid döneminde Osmanlı'da görevli bir İngiliz subayı bakın neler anlatıyor: "Yeniçerilik yerine kullanılan nizamiye askeri teşkilatı daha baştan beri halka çirkin ve ağır görünüyordu. Çok cahilce uygulanan baskı ve şiddet yöntemi halkta bu nefreti ve çekingenliği doğurmuştu. Evli olsun, bekâr olsun, milletin gençleri

Atatürk, Türk askerinin büyük fedakarlığının ve kahramanlığının en yakın tanıklarından biriydi.

Yoksul halk çocuklarının zaferi

23 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet ilan edildi. 1909'da Kanuni Esasi'de yapılan değişikliklerle padişahın yetkileri kısıtlandı. 1909'da yeni bir asker alma kanunu çıkarıldı. Bu kanunla İstanbul halkının; Galata, Eyüp Üsküdar'da yaşayanların ve Müslüman olmayanların askerlik yapmaları zorunlu hale getirildi.

1914 Mart'ında asker alma kanunu değiştirildi. Osmanlı hanedanı dışında, 18 yaşını dolduran her erkek askerlik yapmakla yükümlü olduğu belirtildi. Askerlik süresi ise 17 ile 25 yıl olarak belirlendi. Fakat Bedelli Askerlik uygulaması yine devam etti. 914'te Osmanlı I. Dünya Savaşı'na girince "genel seferberlik" ilan edildi.

Sonrası malum!
1914-1918 arasındaki I. Dünya Savaşı'nda 13-15 yaşında çocuklar bile askere alındı. Liseler mezun veremedi. Galiciya'dan Yemen'e yüz binlerce Mehmetçik şehit oldu.

I. Dünya Savaşı sonrası işgalci İngilizler, düzenli ordumuzu dağıttılar. 1919'da Atatürk Milli Mücadele'yi örgütlerken düzenli ordumuzu yaktı.

1920'de hazırlanan Sevr Antlaşması'nda askeri okulların kapatılacağı, zorunlu askerliğin kaldırılacağı, ordunun ağır silahlarının olmayacağı belirtiliyordu.

Atatürk Anadolu'da fakir halk çocuklarından yeniden bir ordu kurdu. Eli silah tutan herkesin asker olduğu bir orduydü bu...

Ebedi Başkomutan Atatürk, fakir halk çocuklarından kurulu bu orduyla Sakarya'da, Dumlupınar'da emperyalizme karşı kazandığı zaferlerle bu toprakları yeniden vatan yaptı.

Bu vatan bize, "bedelli askerlik" yapan zengin Osmanlı kodamanlarından değil, Anadolu'nun "bedelsiz yurtsever" fakir halk çocuklarından miras kaldı.

"Kent ve kasabalarda oturan Müslüman ve Hristiyan halkın büyük bir bölümü karşılık (bedel) ödeyerek askerlik görevinden kurtulma olanağına sahipken, yoksul köylü, özellikle Türk köylüsü böyle bir olanaktan yararlanamıyor. Demek ki askerlik yoksul köylüye düşüyor. Yoksul Türk köylüsüne..." (Parvus Efendi, Türk Yurdu, 8 Mart 1912)

II. Mahmut'un kurduğu Asakir-i Mansure-i Muhammediye Ordusu.

vilayetlerde yakalayıp elleri kelepçeleniyor ve en yakın kasabaya sürükleniyorlar; orada epey bir süre başkalarının da toplanmasını bekleyerek bit ve pislik içinde hapis kalıyorlardı. (...) Bu yeni askere verilen yemek kötü idi. Gördükleri muamele hayvanca idi." (Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, C. VI, s.158).

1840'larda bu ordunun mevcudu ancak 118.400 kişiye ulaşabiliyordu. Bu ordu, Osmanlı-Rus Savaşı'nda ve Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa karşısında yenildi.

12 yıl askerlik çok uzundu. Gençlerin, 12 yıl evinden, barkından, çiftinden, çubuğundan uzak kalması özellikle Türk köylüsüne çok zarar veriyordu. Askerlik işlerini yeniden düzene koymaktan başka çare yoktu.

KURA SİSTEMİ

1798'de Fransa'da başlayan zorunlu askerlik, 1820'lerde Mısır'da Kavalalı Mehmet Ali Paşa tarafından başlarıyla uygulandı.

Osmanlı'da da 1839 Tanzimat Fermanı ile askerliğin, Müslüman ve Müslüman olmayan herkesin yerine getirmesi gereken "zorunlu bir yükümlülük" olduğu ve askerlik süresinin kısıtlanacağı belirtildi.

"Vatan deyince herkesin kendi evini ve köyünü anladığı" bir ortamda askerliğin bir "vatan görevi" olduğunu anlatmak kolay değildi. (Karal, s. 161).

Osmanlı'da zorunlu askerliğe Balkanlar'da, Arabistan'da ve Güney Doğu Anadolu'da tepki gösterildi. Zorunlu askerliğe yönelik genel direnç kurtak için kura sistemine geçildi.

Osmanlı, 1843, 1846, 1870 ve 1886'da kura kanunnameleri hazırladı... 1846 ve 1870 Kura Kanunnamelerine göre kuraya 20-25 yaş arasındaki Müslümanlar katılacaktı. Kura sonucu asker olanlar, 5-6 yıl nizamiyede askerlik yapacaklar, 6-7 yıl boyunca da yılda bir defa redif birliklerinde askeri eğitim görecektik. Böylece daha önce 12 yıl olan nizami askerlik, 5-6 yıla indirilmiş oldu.

Aslında kura çekimine katılan herkes askerlik yapacaktı. Kurada adı çıkanlar, "tertib-i evveler" normal sürede askerlik yaparken, kurada çıkmayanlar, "tertib-i saniler" devletin belirleyeceği daha kısa bir süre askerlik yapacaklardı.

Ancak kura sistemi de Osmanlı'nın asker ihtiyacını karşılamaya yetmedi. Yaşını küçük göstererek, köylerini terk edip dağlara kaçarak, kendilerini sakatlayarak veya memurlara rüşvet vererek askerlikten yurtmaya çalışanların sayısı gittikçe arttı. Bazı bölgelerde kuraya katılmak isteyenler isyan bile ettiler.

OSMANLI'DA BEDELLİ ASKERLİK

1839'da askerliğin tüm Müslümanlar için zorunlu olması, Osmanlı'nın ayrıcalıklı sınıflarını rahatsız etti. Zenginler için 1846'da "Bedel-i Şahsi" uygulamasına geçildi. Kura çıkıp 5 yıllık zorunlu askerlik yapmak istemeyenler kendilerinin yerine bir başkasını askere gönderebilecekti. Araplar değil, yalnız beyazlar "bedel" olabilecekti. Bedel olacak "beyaz kölenin", doktor muayenesinden geçirilerek askerliğe uygun olup olmadığı belirlenecekti. Kendi yerine başka birini bedel olarak 5 yıl zorunlu askerliğe gönderenler, sadece 7 yılda bir redif birliklerinde askeri eğitim görecektik. Bedele verilen para 6 taksitle ödenecekti.

Fakat zamanla bedel komisyoncuları ortaya çıktı. Bedelciler bedel veren ve alan kişilerden yükümlü paralar aldılar.

1865'te Bedel-i Şahsi kaldırıldı. Onun yerine "Bedel-i Nakdi"ye geçildi. Böylece zorunlu askerlikten kurtulmak isteyen zenginlerden "bedel akçesi" alınmaya başlandı. 1870 Kanunnamesi'ne göre askere gitmek istemeyen zenginler, 15.000 kuruş (150 lira) bedel-i nakdi ödeyeceklerdi. 1872'de bu miktar 100 Osmanlı lirasına, 1886'da 50 Osmanlı lirasına, 1911'de 30 Osmanlı lirasına indirildi. Bedel-i Nakdi verenler, buldukları bölgedeki askeri kitalarda 3-5 ay askerlik yapacaklardı.

Şahsi ve Nakdi bedel verenler bağ, bahçe, ev, arsa satmadan bedelli karşılayacak kadar gelire sahip olduklarını belgelemek zorundaydılar.

1856 Islahat Fermanı'nda Hristiyanların da askerlik yapması kabul edilmekle birlikte Hristiyanlar "cizye" yerine "bedel" ödeyerek askerlikten muaf olmaya devam ettiler.

Osmanlı'da askerlik yapmayanlar

1846 Kanunnamesi'nde askerliğin "bütün Müslümanlara farz" olduğu belirtilmekle birlikte Osmanlı'da hiçbir zaman bütün Müslümanlar askerlik yapmadı. Osmanlı'da askerlik konusunda hep bir eşitsizlik ve adaletsizlik vardı.

Örneğin, Anadolu'da fakir Türk çocukları önce 12, sonra 5-6 yıl askerlik yaparken Hicaz ve Yemen'dekiler 2 yıl, Trablusgarp ve Fizan'dakiler 1 yıl askerlik yapardı.

Başkent İstanbul halkı (Galata, Eyüp ve Üsküdar'da yaşayanlar) askerlikten muafı. Başka yerlerden İstanbul'a göç edenlerin burada doğan çocukları da askerlikten muafı. 1876 tarihli Kanun Esasi'de İstanbul halkının sadece seferberlik dönemlerinde -üstelik İstanbul'un içinde bir kasabada- 6 ay bir askeri eğitimden geçirilmelerine karar verildi.

Sisam ve Girit'te yaşayan Müslümanlar da askerlikten muafı. Yalnızca Girit'teki Müslümanlar ada içinde sadece 6 ay askerlik yapıyordu.

Suriye, Irak ve Doğu Anadolu'daki çok sayıda aşiret de fiilen askerlikten muafı. Aşiretler devlete asker vermeyi reddetmişti.

Haneden mensupları, padişahın özel korumaları, padişahın özel hizmetçileri ve Mızıkayı Humayun mensupları, saraydaki Hazine-i Hassa görevlileri, padişahın özel ferman çıkararak "askerlikten muaf" dediği kişiler; Mevlana Celaleddin Rumi'nin, Abdülkadir Geylani'nin, Ahmed

Rufai'nin soyundan gelenler, zayıflar, körler, topallar ve hastalar, evine tek başına bakmakla yükümlü "yalnızlar", kalemiye, mülkiye görevlileri, Divanı Hümayun görevlileri, hâkimler, kadı okulu öğrencileri ve kadınlar, müftüler, tekke sahibi tarikatların şeyhleri, cami imam-hatipleri, müezzinler, hocalar, diğer cami görevlileri, mollalar, tıbbiye öğrencileri ve doktorlar, çoğu tarikat mensubu ayrıcalıklı aileler, Hz. Muhammed'in türbedarlığı yapan kişiler, aynı zamanda yabancı ülke vatandaşı olup da Osmanlı'da ikamet eden yabancıların çocukları, sonradan Müslüman olan mühtediler, beş yıldan fazla pranga cezası alan katiller, memurlar, devletin yaptığı sınavda başarılı olan medrese öğrencileri ve müderrisler askerlikten muafı. (Rıdvan Ayaydın, Osmanlı Devleti'nde Askeri Yükümlülükler ve Muafiyetler, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2011).

Özetle Osmanlı'da saray mensupları ve saray görevlileri, zenginler, soylular, tekke, tarikat şeyhleri, din adamları, medrese öğrencileri, Müslüman olmayanlar ve İstanbul halkı hep askerlikten muafı. Balkan halkı, Arap coğrafyasında ve Güneydoğu Anadolu'da yaşayanlar da zorunlu askerliğe sıcak bakmayınca askerlik görevi, fakir Anadolu delikanlılarının, Türk köylü çocuklarının omzuna yüklendi.

1846 Kura Kanunnamesi'nde bedelli askerlikle ilgili bazı açıklamalar.

Askerlik ve Türk köylüsü

"Türkiye'nin Mali Tutsaklığı" adlı eserin yazarı Parvus Efendi, II. Meşrutiyet döneminde Türk Yurdu Dergisi'nde yazdığı yazılarda askerliğin Türk köylüsünün belini büktüğünü anlatıyordu:

"Köylüler ve Devlet" başlıklı yazısında Osmanlı'da köylülerin perişanlığından söz ederek şöyle diyor: "En çok ihmal edilenler de Türk asıllı köylülerdir. (...) Çocuğu askere giden bir köylü ailesi en sağlam bir işçiden yoksun kalıyor. Bu durum köylünün ekonomik gücünü büyük ölçüde azaltıyor. (...) Kent ve kasabalarda oturan Müslüman ve Hristiyan halkın büyük bir bölümü karşılık (bedel) ödeyerek askerlik görevinden kurtulma olanağına sahipken, yoksul köylü, özellikle Türk köylüsü böyle bir olanaktan yararlanamıyor. Demek ki askerlik yoksul köylüye düşüyor. Yoksul Türk köylüsüne... Karşılık (bedel) yöntemi olmasaydı en aşağı 30.000 yoksul köylü asker olmaktan kurtulacaktı 30.000 yoksul Türk köylüsü, bir o denli, kentli, kasabalı ve çoğunluğu Hristiyan 50 lira karşılık ödüyor diye 3 yıl orduya hizmet etmek zorunda kalmaktadır. Bu hesapla zengin katında askerliğin günlülüğü 5 kuruş değer taşıyor. Yoksul köylünün emeği, giinde 5 kuruş ediyor." (Türk Yurdu,

8 Mart 1912).

Parvus Efendi, "Köylüler ve Devlet" başlıklı başka bir yazısında da şöyle diyor: "Osmanlı ordusunu biçimlendiren Anadolu köylüsü, yine son dakikada yurdu savunacak güç bulmuştur kendisinde. Osmanlı İmparatorluğu'nu bu kez de kurtaran odur. Artık savaş (Balkan Savaşı) bitti. Asker terhis edildi. Köylü köyüne döndü. Orduya gelenlerin çoğu da geriye dönemedi. Ateş hattında koleradan ve başka bulaşıcı hastalıklardan öldü. Pek çoğu da sakat, iş göremez halde kaldı. Ordu savaşırken, köylerde tarla sürececek adam buluna-

mamıştır." (Türk Yurdu, 9 Ocak 1913).

Osmanlı'da yüzyıllarca sadece vergi ve asker kaynağı olarak görülen Türk köylüsünü, yüzyıllar sonra Atatürk kurtarmak istedi.

Atatürk 1922'de şöyle demişti: "Türkiye'nin gerçek sahibi ve efendisi, gerçek üretici olan köylüdür. (...) Gerçekten yedi asırdan beri dünyanın çeşitli yerlerine göndererek kanlarını akıttığımız, kemiklerini topraklarında bıraktığımız ve yedi asırdan beri emeklerini ellerinden alıp israf ettiğimiz, buna karşılık daima küçük ve hor görerek muamele ettiğimiz ve bunca fedakârlık ve ihsanlarına karşılık nankörlük, küstahlık ve zorbalıkla uşak derecesine indirmek istediğimiz bu gerçek sahibin huzurunda tam bir utanç ve saygı ile yerimizi alalım."

Atatürk, 16/17 Ocak 1923'te İzmir'te, İstanbul gazetecilerinin sorularını yanıtlarken de "Osmanlı'nın her zapt ettiği yere Anadolu halkını götürerek Anadolu halkını öldürdüğünü" söylemişti. Yemen'de 1.5 milyon Anadolu çocuğunun öldüğünü belirtmişti. Daha sonra "milletin üzerindeki askerlik yükünü hafifleteceğini" eklemişti. Dediklerini de yaptı: Atatürk Cumhuriyeti, askerliği herkes için bir vatan görevi haline getirdi.

Atatürk Trakya manevralarında bir Mehmetçik'le konuşuyor. (17 Ağustos 1937)

'Vatanın bağına düşman dayadı hançerini' EBEDİ BAŞKOMUTAN

sinanmeydan@sozcu.com.tr

SİNAN MEYDAN
1911'den bugüne
TARİHTEN
GÜNÜMÜZE

Bundan tam 97 yıl önce, 5 Ağustos 1921'de Atatürk, TBMM tarafından Başkomutan seçildi. Bu sıradan bir başkomutanlık değildi; Atatürk, üç ay boyunca meclisin yetkilerini kullanabilecekti. Türk tarihinin en zor günlerinde; Kütahya'nın, Afyon'un ve Eskişehir'in kaybedildiği, işgalci Yunan ordularının Ankara yakınlarına dayandığı, TBMM'nin Ankara'dan Kayseri'ye taşınmasının düşünüldüğü, Türk milletinin varlık yokluk kavgası verdiği Sakarya Savaşı öncesinde bir adam, tanrın gördüğü en büyük fedakârlıklardan birini yaparak Türkiye'nin tüm sorumluluğunu üzerine aldı.

Bizler bugün, işte o adamın, Ebedi Başkomutan Mustafa Kemal Atatürk'ün, 97-98 yıl önce yeniden vatan yapıtı bu topraklarda yaşıyoruz.

Tarih: 13 Ocak 1921
Yer: TBMM
Meclis Başkanı Atatürk kürsüde... Birinci İnönü Zaferi'ni anlatıyor. Meclis sıralarından yükselen alkışlar, salonun ortasındaki odun sobasından yayı-

"Milletimizi esir etmek isteyen düşmanları mutlaka yeneceğimize güven ve inancım bir an olsun sarsılmamıştır. Şu dakikada bu kesin inancımı yüksek topluluğunuza karşı, bütün millete karşı, bütün dünyaya karşı ilan ederim" (Başkomutan Atatürk, 5 Ağustos 1921)

lan cıvırlara karışıyordu. Atatürk sözlerini şöyle bitiriyor: "Milletimiz bugün, bütün geçmişinde olduğundan daha çok umutlidir. Bunu ifade etmek için şunu arz ediyorum. Kendilerinin tabiriyle, cennetten vatanımıza koruyucu olan merhum (Namık) Kemal demistir ki:

"Vatanın bağına düşman dayadı hançerini
Yok mudur kurtaracak bahtı kara maderini"

İşte bu kürsüden bu meclisin başkanı sıfatıyla meclisi oluşturan bütün üyelerin her biri adına ve bütün millete adına diyorur ki:

"Vatanın bağına düşman dayasın hançerini
Bulunur kurtaracak bahtı kara maderini."

Birinci ve İkinci İnönü muharebelerini kazanmak yetmedi. Gerçekten de gün geldi, vatanın bağına düşman dayadı hançerini...

12 Haziran 1921'de Yunan Kralı, Yunan Başbakanı ve Genelkurmay Başkanı İzmir'e geldiler. Yunan Kralı Konstantin, İzmir'de, "Bizans'a, Ankara'ya" çığıllanlarıyla karşılandı.

16 Haziran 1921 tarihli Yunan resmi tebliğine göre "175.000 Yunan askeri karşısında yalnızca 60.000 Türk askeri" vardı.

Yunan ordusu 11 yeni tümenle güçlendirilmişti. Yunanistan'da silah fabrikası yoktu, ama Yunan ordusunun topu, tüfeği, uçağı, gemisi, kamyonu vardı. Yunan ordusu İngiliz silahlarıyla donatılmıştı. Öyle ki İngiltere, Türk-Yunan Savaşı'nda "tarafsızlığı" ilan ettikten sonra bile Lloyd George, 10 Ağustos 1921'de Yunanistan'a savaş malzemesi gönderilmesi için İngiltere Ticaret ve Sanayi Odası'na emir vermişti. (Bilal Şimşir, İngiliz Belgeleri İle Sakarya'dan İzmir'e, s. 160). Yunan ordusu İngiliz silahlarıyla donanmasına karşın, Türk ordusunun elinde yeterli silah ve cephaneye yoktu. Yunan'ın kamyonlarına karşı Türk'ün kağnıları vardı.

KÜTAHYA-ESKİŞEHİR SAVAŞI

27 Haziran 1921'de İzmir'de Yunan Savaş Meclisi toplandı. Toplantıda, Yunan ordusunun Afyon, Kütahya ve Eskişehir'e yürütmesine karar verildi. 5 Temmuz 1921'de Yunan donanması Samsun'u bombaladı. 9 Haziran'da da İnebolu'yu bombalamışlardı.

10 Temmuz 1921'de Yunan ordusunun ilerleyişiyle birlikte Kütahya-Eskişehir Savaşı başladı. 13 Temmuz 1921'de Afyon ve Bilecik, 17 Temmuz 1921'de de Kütahya Yunanlarca işgal edildi. Türk ordusu Eskişehir-Seyitgazi hattına çekildi.

Başkomutan Gazi-Mareşal Mustafa Kemal Atatürk.

Kütahya'nın düşmesi üzerine Yunanistan'da kiliselerde çanlar çaldı. Halk coşkuyla bütün gece sokaklarda kutlamalar yaptı. Yunan halkı İngiliz elçiliğini ziyaret edip İngiltere Başbakanı'na alkışladı. 19 Temmuz sabahı Yunanistan'da 101 pare top atıldı ve katedralde resmi şükran ayini yapıldı. Yunan gazeteleri Yunan tarihinin en büyük zaferinin kazanıldığını yazdılar. (Şimşir, s. 165).

Atatürk'ün kurtarıcı kararı

AFYON ve Kütahya düşmüştü. Eskişehir'in düşmesi an meselesiydi. Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa endişeli ve kararsızdı.

18 Temmuz 1921'de Atatürk, İsmet Paşa'nın Eskişehir'in güneybatısında Karacahisar'daki karargahına gitti. En zor anda Hızır gibi yetmişti. Cephe durumu çok kötüydü. Atatürk, karargaha gelir gelemez oturdu, durumu değerlendirdi. Önce İsmet Paşa'ya moral verdi. Sonra kurmay subaylarını cesaretlendirdi. Ümitsizlik butlanını dağıttı. Daha sonra birkaç defa elindeki raporlara, birkaç defa da elindeki haritaya baktı. 1918'de Suriye-Filistin'de ordular yenilip dağıldığında verdiği geri çekilme emrini hatırladı. Orada düşmanı Halep'in kuzeyinde durdurmuştu. Şimdi de düşmanı Sakarya'nın doğusunda durdurmayı düşündü. Hiç çekimden bütün sorumluluğu üzerine alıp belli bir plan dâhilinde Sakarya'nın doğusunda çekilme emri verdi. Atatürk stratejik akılla hareket ediyordu. Düşmanı iyice Anadolu içlerine çekip İzmir'deki ana karargahından mümkün olduğunca uzaklaştırmayı, böylece hem düşman ordusunun ikmalini zorlaştırmayı hem de Türk ordusunun toparlanmasını için zaman kazanmayı düşündü. Savaşı yerine ve zamanına düşman değil, kendisi karar verecekti. Sonuçta, zamana geldiğinde, kendi ifadesiyle, düşmanı, "Anadolu'nun harimi ismetinde boğacaktı." Öyle de yaptı. Anlayacağınız, Sakarya Savaşı'nda uygulayacağı "Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır. O sathı bütün vatandır" stratejisini aslında Kütahya-Eskişehir Savaşı sonrasında uygulamaya başlamıştı bile...

Atatürk, verdiği bu geri çekilme kararının bazı sakıncalara yol açacağını da farkındaydı. O sakıncaları İsmet Paşa'ya şöyle açıklamıştı: "Bu şekilde çekilişimizin en büyük sakıncası Eskişehir gibi önemli yerlerimizi ve birçok topraklarımızı düşmana bırakmaktan dolayı kamuoyunda doğabilecek manevi sarsıntıdır. Fakat kısa zamanda elde edebileceğimiz başarılı sonuçlarla bu sakıncalar kendiliğinden ortadan kalkacaktır. Askerliğin gereğini, kararsızlığa düşmeden uygulayalım. Başka türden sakıncalara karşı koyabiliriz."

İşte çok zor şartlarda yedi düvele karşı Milli Mücadele'yi kazandıran şey, Atatürk'ün bu kurtarıcı kararıdır. Onun en zor zamanda başkomutan olmasının sırrı da burada gizlidir.

Atatürk'ün bu kurtarıcı kararı, 1921'de Milli Savunma Bakanı Fevzi (Çakmak) Paşa, TBMM'deki gizli oturumda kürsüye çıktı. Savaş yorgunluğu yüzünden belli oluyordu. Ankara'nın boşaltılmasından söz etti. Meclisin Kayseri'ye taşınması gerektiğini söyledi. Tartışmalar başladı.

Fevzi (Çakmak) Paşa, "Milli Savunma Bakanı olarak yeniden bizzat ben sorumluyum" demesine rağmen muhalifler ikna olmadılar.

TBMM'deki muhalifler Atatürk'ün ordunun başına geçmesini istiyorlardı. 4 Ağustos 1921'de TBMM'deki gizli oturumda Mersin Mebusu Selahattin Bey, kürsüden Atatürk'ün adını vererek "Ordunun başına geçsin!" dedi. Meclis birden hareketlendi.

Atatürk muhalifleri, ordunun bütünü yenildiğini, davanın kaybedildiğini düşünerek yenilginin tüm sorumluluğunu Atatürk'e yıkmak için; diğer milletvekilleri ise -ki bunlar çoğunluktu- Türkiye'yi bu felaket çukurundan ancak Atatürk'ün çekip çıkaracağını düşünerek onun ordunun başına geçmesini istiyorlardı. Atatürk'ün o koşullarda ordunun başına geçmesini sakıncalı bulanlar ise onu "son ümit" olarak görenlerdi. Atatürk ordunun başına geçmez ve ordu yenilirse "son ümit" de yitirilebilirdi. İşte bu "son ümidin yitirilmemesi için" Atatürk'ün şimdilik ordunun başına geçmemesi gerektiğini düşünüyorlardı.

Ancak yapılan görüşmeler ve tartışmalar sonunda TBMM, "son çare" olarak Atatürk'ün başkomutan olmasına karar verdi.

Atatürk meclise verdiği önergede "TBMM'nin sahip olduğu yetkileri fiilen

ATATÜRK'ÜN BAŞKOMUTANLIĞI: SON ÜMİT, SON ÇARE

24 Temmuz 1921'de Milli Savunma Bakanı Fevzi (Çakmak) Paşa, TBMM'deki gizli oturumda kürsüye çıktı. Savaş yorgunluğu yüzünden belli oluyordu. Ankara'nın boşaltılmasından söz etti. Meclisin Kayseri'ye taşınması gerektiğini söyledi. Tartışmalar başladı.

Fevzi (Çakmak) Paşa, "Milli Savunma Bakanı olarak yeniden bizzat ben sorumluyum" demesine rağmen muhalifler ikna olmadılar.

TBMM'deki muhalifler Atatürk'ün ordunun başına geçmesini istiyorlardı. 4 Ağustos 1921'de TBMM'deki gizli oturumda Mersin Mebusu Selahattin Bey, kürsüden Atatürk'ün adını vererek "Ordunun başına geçsin!" dedi. Meclis birden hareketlendi.

Atatürk muhalifleri, ordunun bütünü yenildiğini, davanın kaybedildiğini düşünerek yenilginin tüm sorumluluğunu Atatürk'e yıkmak için; diğer milletvekilleri ise -ki bunlar çoğunluktu- Türkiye'yi bu felaket çukurundan ancak Atatürk'ün çekip çıkaracağını düşünerek onun ordunun başına geçmesini istiyorlardı. Atatürk'ün o koşullarda ordunun başına geçmesini sakıncalı bulanlar ise onu "son ümit" olarak görenlerdi. Atatürk ordunun başına geçmez ve ordu yenilirse "son ümit" de yitirilebilirdi. İşte bu "son ümidin yitirilmemesi için" Atatürk'ün şimdilik ordunun başına geçmemesi gerektiğini düşünüyorlardı.

Ancak yapılan görüşmeler ve tartışmalar sonunda TBMM, "son çare" olarak Atatürk'ün başkomutan olmasına karar verdi.

Atatürk meclise verdiği önergede "TBMM'nin sahip olduğu yetkileri fiilen

kullanmak şartıyla" başkomutanlığı kabul ettiğini belirtiyordu. Atatürk önergesini şöyle bitiriyordu. "Ömrüm boyunca milli hâkimiyetin en sadık bir kulu olduğumu millete bir defa daha gösterebilmek için bu yetkinin üç ay gibi kısa bir süreyle sınırlandırılmasını ayrıca rica ederim."

Meclisten itirazlar yükseldi. Muhalifler, "Başkomutan değil, ancak Başkomutan Vekili" olabileceğini ve "Meclisin yetkilerini kullanmasının söz konusu olamayacağını" ileri sürdüler.

Atatürk, şüphe ve kararsızlıklar dağıtacak şekilde kanuna "bağlayıcı hükümler" konmasını istedi.

5 Ağustos 1921'de 184 milletvekilinin oy birliğiyle "Başkomutanlık Kanunu" kabul edildi. Kanunun 2. maddesinde başkomutanın ordunun maddi ve manevi kuvvetini artırmak için "TBMM'nin buna ait yetkilerini meclis adına fiili olarak kullanacağı", kanunun 3. maddesinde ise verilen sıfat ve yetkilerin üç ayla sınırlı olduğu ve "Meclisin gerek gördüğü takdirde bu sürenin bitmesinden önce de bu sıfat ve yetkileri kaldırabileceği" ifade ediliyordu.

Edirne Mebusu Şeref Bey, "Milleti kurtaracaksınız ve tarihe adın altın harflerle yazılacaktır" dedi. Bursa Mebusu Muhittin Baha Bey de önceden, "Vatanın bağına düşman dayasın hançerini, bulunur kurtaracak bahtı kara maderini" dediğini hatırlatarak "Çanakale'de olduğu gibi Anadolu'da da bir kemalyeri kuracaksınız" dedi.

Başkomutanlık Kanunu'nun kabulü üzerine kürsüye gelen Atatürk, kendinden emin, meclise ve millete şöyle söz verdi:

'Mustafa Kemal Paşa Başkomutan' başlıklı haber. (Tevhid-i Efkar, 9 Ağustos 1921)

"Milletimizi esir etmek isteyen düşmanları mutlaka yeneceğimize güven ve inancım bir an olsun sarsılmamıştır. Şu dakikada bu kesin inancımı yüksek topluluğunuza karşı, bütün millete karşı, bütün dünyaya karşı ilan ederim."

Diktatörlük aldatmacası

BAŞKOMUTANLIK Kanunu'yla Atatürk'ün "diktatör" olduğu iddiası yersizdir.

1. Atatürk, bir ölümlü-kalm savaşını nedeniyle kendisine verilecek olağanüstü yetkilerin 3 ayı sınırlı olmasını istemişti. İsteseydi, pekala süre kısıtlaması olmadan meclisin yetkilerini üzerine alıp "gerçekten diktatör" olabilirdi. Asla böyle bir yola başvurmazdı.

2. TBMM, Atatürk'e verdiği yetkileri 3 ay süreyle vermişti ve çok daha önemlisi gerektiğinde 3 ay dolmadan yetkileri geri alabilecekti. (Madde 3).

3. TBMM, savaş durumu devam ettiği için olağanüstü yetkileri 3 kere daha oynayarak uzattı. Evet, Atatürk, meclisin yetkilerini kullanıyordu, ama aslında her şey meclisin kontrolündeydi.

4. 20 Temmuz 1922'de -Büyük Taarruz'dan önce- Atatürk'ün başkomutanlığı "süresiz" olarak uzatıldı. Atatürk bir konuşma yaparak olağanüstü yetkilere artık gerek kalmadığını açıkladı. Meclisin yetkilerini meclise geri verdi. Bugüne kadar hiçbir diktatör, ele geçirdiği olağanüstü yetkileri geri vermemiştir.

Kuşatma altındaki başkomutan

ATATÜRK'ün başkomutan olup tüm sorumluluğu üzerine aldığı o günlerde Türkiye dört bir yandan kuşatılmıştı:

1. Eskişehir'de Yunan orduları, başlarında krallarıyla birlikte Ankara'ya 80 km. yaklaşmıştı. Ankara'ya yürüyüp son darbeyi vurmaları an meselesiydi. İngilizler, Atatürk'ün artık "gerilla savaşı"ndan başka çaresi kalmadığını düşünüyordu.

2. Batum'a gelen Enver Paşa, Bolşevik kuvvetleriyle Anadolu'ya yürümek için fırsat kolluyordu.

3. İstanbul'da Halife/Padişah ve İngilizler ilk fırsatta Atatürk'ü devirmeye hazırlanıyordu.

4. Ankara'da TBMM'deki muhalifler pusuya yatmış bekliyordu. (Şimşir, s. 184, 194, 204).

Bu dörtlü kuşatmaya Türk ordusunun yoksulluğunu, yoksulluğunu,

halkın savaş yorgunluğunu, moralizliğini ve iç isyanları da eklemek gerekir.

İşte Başkomutan Atatürk, bütün bu kuşatmaya rağmen Milli Mücadele'yi zaferle sonuçlandırdı.

Demem o ki, Atatürk'ün başkomutanlığı sıradan bir başkomutanlık değildi. Onun başkomutanlığı, bir ölümlü kalm savaşının en zor anında tüm sorumluluğu üzerine alan bir başkomutanlıktı. Onun başkomutanlığı, 22 gün 22 gece süren Sakarya Meydan Muharebesi'nden sonra gazilikle-mareşallikle taçlanarak bir başkomutanlıktı. Onun başkomutanlığı, bu toprakları yeniden vatan yapan bir başkomutanlıktı. Onun başkomutanlığı, bağına düşman hançeri dayanan vatanın nasıl kurtarılacağını gösteren "ebedi" bir başkomutanlıktı.

Kütahya-Eskişehir Savaşı sonrası

İşgalci Yunan askerleri Eskişehir'de. (1921)

19 Temmuz 1921'de Türk orduların Eskişehir'i boşalttı. Şehir, Yunanlarca işgal edildi. 21 Temmuz 1921'de Yunan Dışişleri Bakanı Baltazzi, Yunanistan'ın temsilciliklerine gönderdiği raporda şöyle diyordu: "Kemalist sürülerden kurtarılan Hristiyan, Musevi ve hatta Müslüman halk sevinç içindedir." Eskişehir'in düşmesinden sonra Yunanistan artık Sevr Antlaşması'yla yetinmiyor İstanbul'u da istiyordu. (Şimşir, s. 169, 170).

22 Temmuz 1921'de Türk orduların, Ataturk'ün plan ve programı doğrultusunda, arkada artılları bırakarak Sakarya'nın doğusuna çekildi. 25 Temmuz 1921'de çekilme tamamlandı. İsmet Paşa, Polatlı'da karargah kurdu.

Kütahya-Eskişehir Savaşı'nda Türk orduların 1643 şehit, 4981 yaralı verdiler. Çekilme sırasında 30.120 silahlı, 687 silahsız Türk askeri firar etti. Çekilme yine de başarılı oldu. Yunan Genelkurmay Başkanı Dumanis, "Türkler o derece rahat ve düzenli çekilmişler ki, ne esir alabildik ne de elimize silah ve cephaneye geçti" diyordu.

Bu arada Karadeniz'deki Yunan donanması 19-20 Temmuz 1921'de Trabzon'u, 22 Temmuz 1921'de Sinop'u bombaladı. 28 Temmuz 1921'de Kütahya'da Yunan Kralı Konstantin başkanlığında Yunan Savaş Meclisi toplandı. Toplantıda Ankara'nın işgaline karar verildi.

31 Temmuz'da Yunan Kralı Eskişehir'e gelip karargah kurdu.